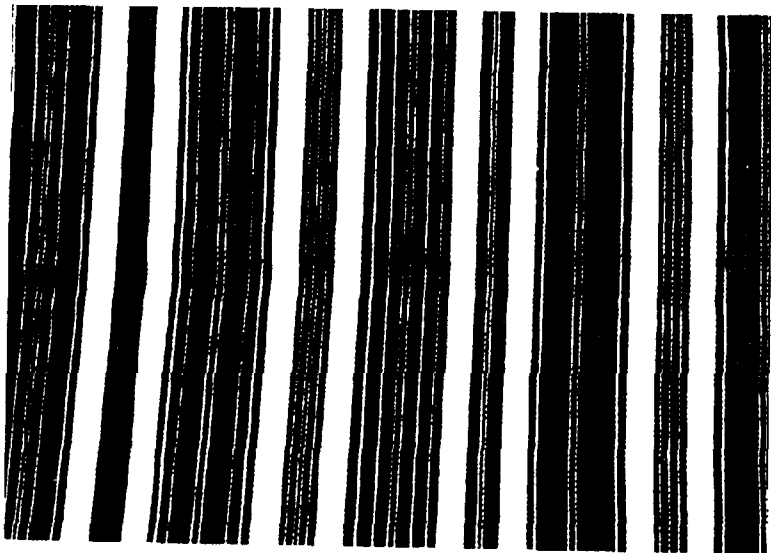

hovaných keprových tkanín aj tkaniny utkané v ripsovej, ba aj v plátnovej väzbe. Treba však dodať, že vo viacerých oblastiach Slovenska existujú domáce tkaniny, ktoré majú tiež veľmi jasnú motivickú i kompozičnú nadväznosť na spomínané stredoveké vzorované tkaniny (napr. v Zemplíne, pozri Zajonc 1993), ale činovaťou ich nenazývajú.

Keprová bielo-červená tkanina nazývaná činovaťina. Šumiac.
Foto: S. Kovačevičová, okolo roku 1950.

Možno teda povedať, že tzv. ľudové činovate sú tkaniny, ktorých pôvod súvisí s remeselníckymi činovaťami. Ich základná zložitejšia väzba môže tvoriť geometrické obrazce, ktoré možno doceliť aj striedaním plôch s minimálne dvoma jednoduchšími väzbami. Ak majú keprovú väzbu (alebo jej odvodeniny), môžu byť jednofarebné (biele, rezné) alebo zdobené farebnými pruhmi v tej istej alebo v inej (preberanej, nitel'nicami tkanej) väzbe. Menej rozšírené sú činovate v ripsovej, ojedinelé v plátnovej väzbe, ktoré sú zdobené rovnako ako činovate s keprovým základom. Kombinácie základnej väzby, farieb a spôsobov vzorovania sú špecifické pre každú oblasť domáceho tkania, v ktorej boli známe tkaniny nazývané činovať. Porovnanie definícií remeselníckych a tzv. ľudových činovatí ukazuje, že na ich spoločné charakterizovanie možno použiť prvú z nich.

Na tomto mieste sa musím vrátiť ešte k definícii činovate v dvoch novších slovníkových jazykovedných prácach. *Slovník slovenských nářečí* (1994, s. 263) uvádza: „činovať, činovaťina – bavlnená alebo ľanová tkanina z troch nití“.

V *Historickom slovníku slovenského jazyka* (1991, s. 216) sa možno dozvedieť, že: „činovať, činovaťina – ľanová, konopná alebo bavlnená látka tkaná z troch nití (s použitím štvoro nitel'nic)“. V porovnaní s vyššie uvedenými definíciami sú tieto informácie veľmi zjednodušené, a ak by som aj akceptoval názor, že ide v najväčšej miere o tkaniny v keprovej väzbe, jej vysvetlenie spojením „tkaná z troch nití“ je pomerne nejasné. Nehovoriac už o tom, že v *Slovníku slovenských nářečí* by mohlo byť naznačené, že práve používanie názvu činovať sa v nářečiach viaže k pestrejšej škále tkanín.

V súvislosti s činovaťou sa dotknem ešte otázky pôvodu tohto termínu. Všeobecne sa odvodzuje od slova *čini*, *činká* (Machek, 1957, s. 74), čo sú latky, ktoré sa na krosnách vkladajú do osnovy za brdom, aby sa priadza rozostúpila a nemotala sa (Slovník slovenského jazyka, 1959, I, s. 211). Túto definíciu treba spresniť najskôr v tom smere, že latky sa nemôžu vkladat' za brdo, pretože tým by ležali medzi ním a nitel'nicami a nebolo by možné vytvoriť zivú. Latky sa umiestňujú za nitel'nice (v češtine nazývané aj brdo, čo mohlo byť príčinou nejasnosti). Pri príprave ručného tkania na krosnách sa najskôr do osnovy namotanej na zadnom návoji vložili dve latky nazývané aj *ciepky* alebo *šince*, ktorými sa zafixoval nit'ový kríž vytvorený pri snovaní (ELKS 1, 1995, s. 59). Podľa poradia na ciepkoch sa nite navliekali do nitel'nic a bolo jedno či do dvoch alebo do viacerých. Po dokončení príprav sa na začiatku tkania na viac ako dvoch nitel'niciach vkladali do osnovy ďalšie latky medzi nite oddelené dvihaním nitel'nic a latky (podobne ako pruťy) sa používali aj na oddeľovanie nití pri tkaní preberaných vzorov (ELKS 2, 1995, s. 79). Keďže remeselné tkaniny nazývané činovať boli tkané vždy na viac ako dvoch nitel'niciach, je možné, že od tkania iných tkanín ich odlišoval práve väčší počet činov. Názvy *činy*, *činky*, *šince* majú pôvod v nemčine (Machek, 1957, s. 74) a rovnako ako termín *činovať* sa do domáckej výroby tkaním dostali z remeselníckeho prostredia. Nazdávam sa však, že v ľudovom prostredí sa pôvod termínu neodvodzoval od počtu činov použitých pri tkaní. Tu bol skôr dôležitý princíp označovania tkanín termínom *činovať* na základe ich vizuálnej podobnosti s remeselnými činovaťami (a ich odlišnosti od domácky zhotovených tkanín), a to aj bez znalosti technológie ich výroby. Tak sa zrejme ustálilo pomenovanie činovať aj pre spomínané plátnové bielo-červené páskavé tkaniny, čo predstavuje najväčší posun od technologickej i vizuálnej podstaty východiskových remeselníckych tkanín.

Cieľom môjho príspevku bolo poukázať na nutnosť skúmať pôvod a vývoj pojmu spolu s genézou objektu, na ktorý je viazaný. Sledovanie konkrétneho javu alebo predmetu v širších kultúrno-historických kontextoch je pre etnológiu rovnako ako aj pre jazykovedu jedinou možnosťou, ako skúmať a chápať objekty, javy, ktoré sú výsledkom kultúrneho prúdenia a navrstvovania. A to nie len v čase a geografickom priestore, ale aj v sociálnej a celkovej kultúrnej štruktúre. Iba tak je možné vrátiť sa k doterajším definíciám a hypotézam